

Pie finanšu starpnieka turēto vērtspapīru iztrūkums: problemātika un risinājumi

Marija Černoštana

Rīgas Stradiņa universitāte, doktora studiju programma "Juridiskās zinātnes", Latvija

Ievads. Netiešajās vērtspapīru turēšanas sistēmās ir iespējamās situācijas, kad klientu finanšu instrumentu kontos pie finanšu starpnieka (bankas vai brokeru sabiedrības) iegrāmatoto finanšu instrumentu skaits ir lielāks par nākamajā turēšanas līmenī faktiski esošo finanšu instrumentu skaitu, piemēram, klientu kontos esošo vienas emisijas vērtspapīru skaits klientu kontos pārsniedz tās pašas emisijas vērtspapīru skaitu nominālajā klientu kontā centrālajā vērtspapīru depozitārijā. Šādu situāciju ārvalstu tiesību literatūrā sauc par vērtspapīru iztrūkumu jeb angļu valodā *securities shortfall*. Vērtspapīru iztrūkuma iemesls var būt gan kļūdaina vērtspapīru uzskaitē pie finanšu starpnieka, gan krāpšana (piemēram, kad klientu vērtspapīri tiek izmantoti darījumos pašas sabiedrības labā). Ja finanšu starpnieks ir maksātnespējīgs, klienti, kuri cieš zaudējumus vērtspapīru iztrūkuma gadījumā, var pieprasīt zaudējumu atlīdzināšanu vispārējā kārtībā, un finanšu starpniekam ir iespēja nopirkt trūkstošus vērtspapīrus tirgū vai arī atlīdzināt klientam radušos zaudējumus naudā. Tomēr, ja finanšu starpnieks ir maksātnespējīgs, zaudējumu piedziņa vispārējā kārtībā vairs nav iespējama un rodas jautājums par pieejamo vērtspapīru sadali starp klientiem un kārtību, kādā zaudējumi tiek attiecināti uz katru konkrētu klientu.

Šobrīd Latvijā neviens normatīvais akts tieši neregulē vērtspapīru iztrūkuma situāciju finanšu starpnieka maksātnespējas gadījumā.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Šī darba mērķis ir izpētīt vērtspapīru iztrūkuma situācijas iespējamus risinājumus saskaņā ar spēka esošiem tiesību aktiem un apskatīt vērtspapīru iztrūkuma situācijas regulējumu citās jurisdikcijās un starptautiskajos tiesību aktos. Darbā tiek izmantota formālas juridiskās analīzes metode (tiesību nomu interpretācija, izmantojot gramatisko un teleoloģisko interpretācijas metodes) un salīdzinošā pētījuma metode. Veicot salīdzinošo pētījumu tiek apskatīti starptautiskie tiesību akti un tiesiskais regulējums ārvalstu jurisdikcijās.

Rezultāti. Latvijas Republikas normatīvie akti tieši neregulē vērtspapīru iztrūkuma situācijas finanšu starpnieka maksātnespējas gadījumā, tāpēc šādu situāciju risināšanai ir jāvēršas pie maksātnespējas tiesību principiem, viens no kuriem ir kreditoru vienlīdzības princips. Zaudējumu sadale proporcionāli sākotnēji esošajam klienta vērtspapīru skaitam ir metode, kas visdrīzāk varētu tikt izmantota vērtspapīru iztrūkuma gadījumā, ņemot vērā Latvijas maksātnespējas tiesībās deklarēto kreditoru vienlīdzības principu. Kaut gan, ņemot vērā ārvalstu praksi, ir iespējamās arī citas vērtspapīru iztrūkuma situācijas risināšanas metodes.

Secinājumi. Lai pastiprinātu finanšu instrumentu ieguldītāju aizsardzību, Latvijas tiesībās ir skaidri jādefinē metode vērtspapīru iztrūkuma situācijas regulēšanai finanšu starpnieka maksātnespējas gadījumā.